

Hervormeren Krijgsman

door
J. Verhagen Jr.

Lith. Mr Dr Bogaerts Vucht.

De Erven J. L. Nierstrasz's Hage.

Pl. 13.

Lith M^rD^r Bogardts, Vucht.

„Sterf dan ellendige ketter” riep daarop een soldaat.
Blz 15.

Hervormer en Krijgsman.

Een geschiedenis uit het begin der Hervorming
in Zwitserland.

DOOR

J. VERHAGEN Jr.

AMSTERDAM.
J. V L I E G E R.

EERSTE HOOFDSTUK.

Door raven uitgebracht.

In eene woeste en eenzame bergstreek in Zwitserland tusschen het meer van Zurich en Waldstatten, stond in het begin der tiende eeuw, op een heuvel, een kleine hut, die door een monnik bewoond werd, wiens naam Meinrad was. Hij had juist op die plaats eene woning gebouwd, omdat hij meende daar in de eenzaamheid den Heere beter te kunnen dienen, dan in stad of dorp.

Velen dachten en deden destijds evenzoo.

Dat het niet goed is zich van alles te willen afzonderen, zullen onze lezers wel weten. Waar toch moest het heen, als alle geloovigen zich uit de maatschappij terugtrokken? De Heiland heeft zulks ook niet geboden, en de afzondering dier mannen leidde tot afgoderij; want zoodra het volk vernam, dat hier of daar iemand een hut of kluis in de eenzaamheid bewoonde, bezocht het hem, bracht hem geschenken en verzocht niet alleen voorbede, maar aanbad hem zelf. Het waande in hem een mensch te zien die zondeloos was en noemde hem een heilige.

Voor al Meinrad werd als zondsnig vereerd; en dat niet alleen om zijne afzondering, maar ook omdat hij in het bezit was van een Mariabeeld, waarvan de leugen verspreid werd, dat het wonderen kon doen en velen ziekten en kwalen kon genezen.

Geen wonder dat de bijgeloovige menigte van heinde en verre Meinrad bezocht. Maar ook geen wonder dat de roovers de oogen op de eenzame hut hadden gevestigd, denkende daarin schatten te vinden. Toen dan ook weer een aantal bezoekers de woeste streek hadden verlaten, kwamen zij bij Meinrad en ontnamen hem alles wat hij bezat. Doch zij waren niet tevreden met hun buit; zij hadden gedacht meer te vinden. Daarom sleepten zij den grijsaard buiten zijn hut en zeiden: »Gij bezit meer dan wij vonden. Zeg ons waar gij uw schatten begraven hebt, anders zullen wij u doodden".

«Gij hebt alles genomen wat ik bezat,” antwoordde Meinrad, »wilt gij mij vermoorden, doe het; maar denk er aan, de moordenaars zullen hun straf niet ontgaan”.

»Niemand ziet ons hier,” was het antwoord, »en als gij schreeuwt, hoort men u toch niet. Wij zijn niet bang dat het uitkomt. Zeg ons waar gij uw schatten hebt verstopt, en wij schenken u het leven. Indien gij weigert dan zijt gij spoedig een lijk”

Juist vlogen eenige raven boven het hoofd der roovers en zetten zich op het dak der hut neder.

»Ik heb niets verborgen of begraven,” hernam Meinrad. »Al vermoordt gij mij en doorzoekt mijne kleederen en mijne woning, gij zult niets vinden. Wat ik ontving gaf ik den armen. Doch uwe misdaad zal uitkomen. Al ziet geen menschenoog uw daden, God ziet ze, en kan zelfs de raven gebruiken om u te doen straffen.”

De roovers spotten met deze woorden, vermoorden Meinrad, doorzochten toen zijne kleederen, woelden den grond in de hut om, doch vonden niets meer van hunne gading en vertrokken.

Weinige weken later, toen de roovers op een jaarmarkt waren en in zeer opgewonden toestand verkeerden, vlogen eenige raven krassend over de markt. Een der booswichten stootte zijn makker aan en zeide: »Daar vliegen de raven die de moordenaars van den heiligen Meinrad zullen aanwijzen.” De aangesprokene gebod hem te zwijgen, doch hij riep nog veel te luider: »Dat zijn de raven die de moordenaars van den heiligen Meinrad zullen aanwijzen.”

Ecnige omstanders vertelden dit terstond aan de overheid. Deze nam de roovers in verhoor en toen zij de misdaad bekenden, werden zij ter dood veroordeeld.

Dat de raven, die over de markt vlogen dezelfde waren die de roovers bij den moord zagen; dat zij van af dat oogeblik de moordenaars overal volgden, zoo als velen beweren, gelooven wij niet. Maar Meinrad's woorden bleken een profetie te zijn geweest. De heere gebruikte raven om de schuldigden aan te wijzen en te doen straffen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het feest der Engelenwijding.

Van af den tijd, dat men het doorstoken lijk van Meinrad vond, werd de hut op de heuvel niet meer bezocht. Ieder vermeed die woeste en eenzame bergstreek, en huiverde als Meinrad's naam genoemd werd.

Zoo gingen jaren voorbij. En het volk was de geschiedenis van Meinrad's doed schier vergeten, toen op de plaats, waar hij gewoond had, een klooster werd gebouwd.

Eberhard was de naam van hem, die deze plek zoo uitstekend voor den bouw van een klooster vond. Natuurlijk werd het wonderdoend Mariabeeld en andere reliquiën, in de daarbij behoorende kapel, op het altaar geplaatst.

Toen het klooster gereed en de dag der inwijding op handen was — zoo vertelden de Pausgezinden en geloovigen het nog — lagen des nachts, voor de plechtigheid zou plaats vinden, de bisschop van Constans en de priesters die hem bij de wijding zouden behulpzaam zijn, in de kapel geknield.

Eensklaps hoorden zij eene hemelsche muziek en koorgezang en zagen dat het Mariabeeld in een lichtgeverfd gewaad gehuld was.

Vol verwondering verlieten zij de kapel en legden zich ter ruste.

Den volgenden morgen waren honderden gekomen om de wijding bij te wonen. Doch nauwelijks waren de deuren van het heiligdom ontsloten, of men hoorde tot drie malen toe een stem weergalmen: „Laat af, laat af, deze kapel is reeds door God gewijd!” Toen vertelden de bisschop en de priesters wat zij dien nacht gehoord en gezien hadden. Men geloofde bepaald dat engelen het werk der inwijding hadden verricht.

Zij die den Paus: „den stedehouder van Christus” noemden, en aan de waarheid van dit verhaal twijfelden, werden spoedig gedwongen haar als geschiedenis aan te nemen, want paus Leo VIII bekrachtigde het wonder en gebood dat het jaarlijks feestelijk zou worden herdacht en gevierd. Toen werd boven de poort geschilderd: „*Hier vindt men volkomen vergeving van zonden, beide van schuld en straf.*”

Ieder jaar, als de feestdag van „de inwijding der engelen” naderde, zag men honderden, ja duizenden, naar het klooster trekken, biddende de korallen van den rozeakrans verschuivende en liederen zingende ter eere van Maria, die boven den Heiland verheven werd.

Kruipende kwam men de kapel binnen, wier steenen drempels weldra uitgehold waren, en legden offers, in allerlei vorm, voor het Mariabeeld neder.

Die offers kwamen den priesters, die daar diens deden, ten goede. Zij werden rijk en bekommerden zich weinig om de zielen van hen, die met lichter beurs, doch met zwaarder zondepak beladen, het heiligdom verlieten.

In het jaar 1507 werd daar een priester geplaatst, die geheel anders deed dan zijn voorgangers. Hij liet het opschrift boven de poort wegschilderen en sprak van den kansel tot de opeengepakte menigte die op het feest der engelenwijding aanwezig was: „Meent niet dat God meer dan elders in deze kloosterkerk aanwezig is. Waar ook uwe woonplaats zij, God is overal en verhoort daar evengoed het gebed als hier. Meent niet dat verre bedevaartreizen, offeranden, de aanroeping van Maria en heiligen genoegzaam zijn om zijne gunst te verwerven! Wat baat de lengte en de veelheid onzer gebeden: wat baat het dragen der monnikskap, een geschoren kruin en een lang of sleepend gewaad; schoon men muilezels, met goud beladen, daarheen brenge, als het harte toch inwendig niet verbeterd, maar van God verwijderd is? Niet bij de heilige maagd Maria, maar alleen bij Christus is volkomen schuldvergeving te vinden.”

Die taal klonk allen vreemd in de ooren en overtuigde velen van de waarheid. Ieder bewonderde den spreker en evenals men vroeger gekomen was om Maria aan te roepen, kwam men nu om de woorden van den prediker te hooren.

Da naam van den man die den moed had zoo te spreken, was Ulrich Zwingli. Uit zijne levensgeschiedenis willen wij het een en ander mededeelen.

DERDE HOOFDSTUK.

De zoon van den schaapherder.

In een der Zwitsersche valleien, tusschen hemelhooge bergen, ligt het bekoelijk dorp Wildhaus.

In het laatst der 15e eeuw was Zwingli's vader daar schout.

Hij kon zich niet beroemen op aardse rijkdom. Een gewone houten hut, met een dak van sparren, waarop steenen waren gelegd om te beletten dat zij door den wind werden medegevoerd, strekten hem en zijn tatrijk kroost tot woning; en, even als de andere bewoners van het dal, moest hij door zijn kudde in het onderhoud der zijnen voorzien.

Maar was hij arm naar de wereld, hij bezat een *schat die niet noch roest verteeren kan*. Hij vreesde God. In zijne woning heerschte liefde en vrede.

Zoodra de meimaand daar was, dreef hij en zijne kinderen het wollig vee tegen de met groen getoide bergen op. Was op de eene plek het gras door de kudde weg gegaan, dan klommen zij hooger, totdat zij de toppen der Alpen hadden bereikt. Daarna leidde zij de kudde weer nederwaarts, om herfst en winter in het dorp door te brengen.

Des zomers als de schapen graasden, werd het gezang der herders of de toonen der muziek, die zij aan hunne eenvoudige instrumenten ontlokten, reeds van verre gehoord, en wanneer de lange winteravonden daar waren, dan hoorde het gezin naar de verhalen van de oude grootmoeder die bij hen inwoonde, of naar de woorden des Bijbels die zij voorlas.

Niemand luisterde aandachtiger naar grootmoeder dan Ulrich, de derde zoon van Zwingli die den 1e Januari 1484 geboren was. Vooral de verhalen uit de geschiedenis van Zwitserland en de voorlezingen uit den Bijbel boeiden hem. Voor God en voor zijn vaderland klopte zijn kinderlijk hart.

Doch niet alleen daarin muntte hij boven zijn broeders uit maar ook doordat de vreeze Gods reeds vroeg in zijn harte woonde. Meermalen zag zijn vader hem, als hij meende dat geen sterfelijk oog hem gadesloeg, de knieën buigen, meer dan eenmaal toonde hij, tot zijn schade, dat hij de leugen haatte, en hij ontving liever eene bestraffing, dan dat hij

onwaarheid sprak om zich vrij te pleiten of de schuld op anderen te werpen. Bovendien openbaarde hij een lust tot onderzoek die bij weinige kinderen zou worden aangetroffen.

Dit een en ander deed Zwingli besluiten, Ulrich eene andere opvoeding te geven en hem naar zijn broeder, die te Wezen prediker was, te zenden.

Daar leerde Ulrich met ijver en maakte zulke vorderingen, dat ieder zich verbasde; en toen hij tien jaar oud was, brachten zijn vader en oom hem naar de hogeschool te Bazel.

Ook daar overtrof hij zijn medeleerlingen en bezocht later de scholen te Bern en Weenen.

Op achttienjarigen leeftijd keerde hij in de ouderlijke woning terug, doch vond geen rust meer in de schoone vallei. De kudde en de bergen hadden het aantrekkelijke van vroeger voor hem verloren. Het gezang en de muziek waren hem niet zoo liefelijk meer als voorheen. Hij verlangde weer naar de school om zijne studien voort te zetten en zich voor den geestelijken stand te bekwamen.

Toen hij te Weenen studeerde, was hij gereed om monnik te worden bij de orde der Dominikanen, en alleen teruggedeeft door de dringende afrading van zijn vader en oom. Daarom wilde zijn vader hem niet tegenwerken. Hij zag dat zijn zoon geroepen was om andere schapen te hoeden dan het wollige vee, dat op de Alpen graasde, en stond hem toe weder naar de school te Bazel te gaan. Daar studeerde Ulrich Zwingli nog ijveriger dan voorheen. Door het geven van onderwijs voorzag hij in zijne behoeften. Toen hij nauwelijks twee en twintig jaren oud was, werd hij tot priester gewijd en daar den roem van zijne geleerdheid alom bekend was, verlangde de gemeente te Claris hem tot haar priester.

Te Constanz werd Zwingli geordend, hield zijn eerste leerrede te Rapperswil, en in het dorp waar hij geboren en opgevoed was, te Wildhaus, in tegenwoordigheid van zijn bloedverwanten en vrienden, las hij zijn eerste mis.

VIERDE HOOFDSTUK.

Een strijder met geestelijke en wereldsche wapenen.

Getrouwer voorganger, getrouwer en onbaatzuchtiger priester dan Zwingli, had de kerk te Claris tot hiertoe niet gehad.

Hij toonde dat het hem niet te doen was om rijkdommen en schatten te verkrijgen, maar dat het heil der zielen, aan zijne zorg toevertrouwd, hem boven alles ging. Wel was hij nog blind voor vele dwalingen van Rome, doch velen bestreed hij en schafte ze af. De bijbel was zijn meest geliefde studieboek, en hoe meer hij dien las, hoe meer hij zag dat veel, zeer veel moest uitgeroeid worden.

Daar hij niet alleen g-leerd, maar ook aangenaam in den omgang was, had hij te Claris spoedig een aantal jonge lie ten uit den deftigen stand tot vrienden, met wien hij het E-an-gelie besprak. Daardoor kregen ook zij helderder inzichten in Gods Woord.

Toch had hij niet den moed openlijk tegen menig i ge-slopen kwaad te waarschuwen. Hij had verplichtingen aan den Paus, want die schonk hem jaarlijks eene toelage van vijftig gulden. Die besteedde Zwingli om boeken te koopen, want van zijn verdiensten kon hij dat niet doen. Verklaarde Hij de kerk den oorlog, dan werd die toelage natuurlijk i-ge-trokken en kon hij zijn dorst naar wetenschap niet lesschen. Bovendien was hij niet geheel op de hoogte van het kwaad, daar hij steeds in zijne gemeente leefde en dus weinig wist van wat daar buiten gebeurde.

De Heere zou hem dat doen zien. Hij gebruikte daartoe een wonderlijk middel. trouwens alles wat de Heere doet is wonderlijk.

Het was in het jaar 1512. De Paus was in een oorlog met Frankrijk gewikkeld en riep de hulp der Zwitsers in. Duizenden gaven aan dien roepstem gehoor en gordten het zwaard aan tot verdediging van land en kerk.

Ook een groot gedeelte van de inwoners van Claris trok, ten strijde.

Zwingli volgde hen.

Hij wilde ook op het oorlogsveld bidden en prediken, de gewonden in hun laatste oogenblikken bijstaan, doch... ook zelf het zwaard gebruiken tegen de vijanden van zijn kerk en vaderland.

Aan hem zou het woord, door den Heiland gesproken, vervuld worden: »Die het zwaard gebruiken, zullen doo het zwaard vergaan.»

Zwingli kwam met het leger in Italië. Hij had gelicht daar, waar de Paus regeerde, waren de priesters wel ij-erig, vroom en vroed. Doch hij zag, in de nabijheid van Rome de slechtste Christenen wonen, Niet de dienst des H-eren

maar goud en zilver bekoorden menig priesterhart Om dat te bekomen was niets hun te dierbaar.

Zwingli keerde, na het einde der veldtocht, waarin de wapens der Zwitsers overwonnen hadden, bedroefd terug.

Nog meer werd hij overtuigd dat de kerk niet was wat zij zijn moest, en nog dagelijks van de leer des Bijbels afwek, toen hij in 1513, andermaal tot verdediging van het pauselijk gezag, met het Zwitsersche leger uittrok en niet als overwinnaar, maar als overwonnene terug kwam.

Van toen af, trad hij beslist op en stoorde zich minder aan de uitspraken van Pausen en kerkvergad ringen, dan aan het onfeilbare woord van God. Dat werd hem meer en meer dierbaar en hij kreeg meer vrijmoed gheid om afgoderij te bestraffen en misbruiken af te schaffen.

Wij zagen reeds hoe hij, na tien jaren te Glaris het priesterambt te hebben bediend, te Einsiedlen, waar hij geplaatst was, optrad; hoe hij daar het opschrift boven de kloosterpoort liet wegschilderen en tegen bedevaarten en beeldendienst streed.

In het jaar 1518 werd in Zwitserland door een Franciscaner monnik, Samson geheeten, verkondigd: dat hij over hemel en hel kon gebiedcn. Als hij met zijn gevolg een stad of dorp bezocht, werd hij niet all en met kruizen en vanen door de overheid ingehaald, maar ook in de kerk of op de markt, waar hij brieven verkocht, die volgens zijn beweren den hemel, zelfs voor gestorven dieven en moordenaars, die ter helle waren gevaren, openden, als ware God zelf, aangebeden.

En het ware hem alleen om geld en niets anders te doen. Dat bleek zeer duidelijk en moesten zelfs zijn vrienden bekennen.

Waren er zoóvelen die zijn afsaatbrieven begeerden dat het gedrang om de plaats waar hij ze verkocht buitengewoon groot was, dan riepen zijn knechten: »Lieve vrienden! laat toch eerst de menschen voorgaan die geld hebben, en als deze geholpen zijn, zullen wij u kunnen helpen.»

»Ziet hier!» schreeuwde Samson zelf, afsaatbrieven op perkament geschreven voor een zilveren kroon en ziet ze hier op gewoon papier vootwaa bitzen.»

Toen hij gereed stond Bern te verlaten, waar hij buitengewoon goede zaken had gedaan, gebood hij, ten blijke zijner tevredenheid, de hem omringende menigte te knielen en drie gebeden op te zeggen. Toen dit geschied was, zeide hij dat allen thans rein waren van zonden. Een ridder kocht van

hem, voor een paard een volkomen aflat voor zich, zijne voorouders, de onderdanen zijner heerlijkheid en zijns ruiterbende van vijfhonderd man. Te Baden, in plechtige processie over het kerkhof trekkende, riep hij, met zinspeling op de door den aflat uit het vagevuur verlostes zielen, „ziet, daar vliegen zij al!“ En niet alleen voor zonden die bedreven waren, maar ook voor die welke men voornemens was te doen, verkocht hij vergeving. Zelfs vinden wij vermeld dat hij te Bern voor dertien gulden een brief afgaf die den bezotter absolutie verzekerde van elken meened of schennis van schriftelijke en mondelinge beloften.

Toen Zwingli dit hoorde was hij meer dan verontwaardigd. Hij noemde Samson een zielenmoorder en waarschuwde zijn gemeente tegen de aflathandel, die de beurs van het volk ledig maakte, doch die van priesters en monniken en de pauselijke kas vulde; en dat niet alleen, maar ook in strijd was met het woord des Heeren. De Heiland toch had gezegd: „Komt allen tot Mij, gij die vermoeid en beladen zijt, en Ik zal u ruste geven.“ Dus bij Hem alleen is vergeving van zonden te bekomen en dat om niet. Hij wil het geven.

In het jaar 1519 nam Zwingli afscheid van Einsiedlen, waar hij twee jaren met zegen had gewerkt. Hij was naar Zurich beroepen. Daar vond hij grooter arbeidsveld. Reeds bij zijn intrede verklaarde hij, dat hij alleen het Evangelie, volgens de leer des bijbels wenschte te prediken. Daaraan bleef hij getrouw. Veel werd door zijn tusschenkomst afgeschaft, en hij bemerkte zelfs, dat de poorten van Zurich voor Samson gesloten werden. Zijn lijfspreuk was: »De waarheid is voor ons, wat de zon voor de wereld is. Als deze verrijst, gaat men met opgeruimden moed aan het werk, en waar het licht der waarheid ons opgaat, daar verblijdt zich het hart, en waar het oog naar omhoog staat, ziet het de nevelen der onwetendheid vluchten.»

VIJFDE HOOFDSTUK.

Hervorming te Zurich.

Nog slechts weinige maanden had Zwingli te Zurich doorgebracht, toen hij reeds zegen op zijn arbeid zag. Als hij optrad om het Evangelie te verkondigen, waren alle plaatsen in het ruime kerkgebouw bezet. Zij die voorheen nooit aan kerkgaan dachten, bezochten nu het bedehuis en wekten anderen op om de prediking van den nieuwen priester te gaan hooren. Ook de raad van Zurich was overtuigd van de waarheid die bij predikte en gebod de andere priesters, even als Zwingli te prediken naar de heilige Schriften des ouden en nieuwen Verbonds, en hunne leer, met terzijdestelling van alle menschelijke vonden en stelsels, enkel uit den Bijbels te staven.

Dat duizenden hem liefhadden, zoowel in Zurich als daarbuiten, bewezen de talrijke brieven die den hervormer gezonden werden toen de pest de stad teisterde en ook hem aantaste. Te Bazel werd het gerucht verspreid dat Zwingli overleden was en de geheele stad was vol geklag en rouw. Maar de Heere had nog werk voor den prediker. Hij werd niet door de pest weggerukt, maar herstelde en schreef kort nadat hij het ziekbed verlaten had, het schoone vers :

Mijn God, mijn Vader!
Acht ik was krank;
Maar Gij genaast mij.
U zij mijn dank!

Och! of ik nimmer
Uw' eere schond!
Uw lof steeds klinke
Uit mijnen mond!

Eens zal het komen
't Onzeker uur.
Wie weet wat angsten
Ik dan verduur!

Maar wat kan 't schaden!
Steeds blij van hart,
Draag ik geduldig
De zwaarste smart!

Sedert dien tijd trad Zwingli met nog meer moed dan voorheen op om tegen zonden, on- en bijgeloof te strijden.

Meen echter niet dat Zwingli geen vijanden had. Die waren niet minder talrijk dan zijn vrienden. Meermalen wilde men hem van het leven berooven; maar God waakte over hem. De pausgezinden deden ook wat zij konden om zijn leer in een kwaad daglicht te stellen. Daarom werd besloten dat Zwingli openlijk zijn leer tegen Rome zou verdedigen. De

grootē zaal in het raadhuis te Zurich werd daartoe afgestaan en den 29n Januari 1523 als datum aangewezen. Ongeveer zeshonderd aanzienlijke personen, zoowel inwoners als vreemdelingen, woonden die vergadering bij. Zwingli had in het midden der zaal voor een tafel plaats genomen waarop den Bijbel en verschillende uitgaven van het Nieuwe Testament lagen. In het eerst hielden zij, die hem bestrijden zouden, zich stil, hoewel zij alleen met dit doel gekomen waren. Eerst toen een stem uit den hoek der zaal was vernomen: „Waar zijn de grootsprekers nu, die op de straten zoo dapper weten te pochen? Treedt te voorschijn, hier is nu de man! Achter de schenkan kunt gij wel praten, maar hier durft niemand zich roeren,” nam het gesprek een aanvang, waaruit niet alleen bleek dat de meeste priesters zeer onkundig waren, maar ook niet eens een Nieuw Testament bezaten. Na het eindigen van het gesprek was de raad van Zurich dan ook ten volle overtuigd, dat men Zwingli uit de Heilige Schrift van geen ketterij had kunnen overtuigen en machtigde hem, gelijk hij tot hiertoe gedaan had, naar zijn beste meening, het heilig Evangelie te verkondigen, en bekrachtigde ook het vroeger genomen besluit: dat alle priesters slechts datgene zouden prediken, wat zij konden bewijzen op de Heilige Schrift gegrond te zijn, en het schimpen en schelden op de kansel na te laten. Dit hoorende riep Zwingli in vervoering van vreugde uit: „Geloofd zij God! Hij wil dat zijn Heilig Woord weder in hemel en op aarde heerschen zal!”

Nu ging Zwingli nog een stap verder. Den 2n April 1524 huwde hij met eene weduwe, Anna Reinhart genaamd, en zag zijn voorbeeld door vele priesters en monniken volgen.

Algemeen gingen stemmen op voor de hervorming en tegen beeldendienst en mis. Doch, gelijk het helaas dikwijls gaat, velen wilden verkeerde middelen te baat nemen om de beelden te verwijderen. Een aantal lieden uit de minste klasse des volks, met een schoenmaker die Nicolaas Hottinger heette, en een ander wiens naam Sorenz Hochrutiner was, aan het hoofd, braken de kerken open en vernielden beelden en altaren. Waren Zwingli en de raad van Zurich niet tusschen beide getreden, wellicht had men dan ook de handen aan sommige priesters geslagen. Nu werd het oproer nog in tijds gestild en de beeldstormers gestraft.

Daar de vijanden dit oproer als de vrucht der hervorming beschouwden, werd Zwingli opnieuw uitgenoodigd zijn leer op het raadhuis te verdedigen. Dit geschiedde en was veel

belangrijker dan het eerste. Ook was het einde heerlijk voor de goede zaak. Aan Zwingli en twee zijner vrienden werd opgedragen om in den omtrek Gods woord te verkondigen, opdat ieder oud gebruik, maar ook ieder nieuw, dat Zwingli wilde invoeren of afschaffen, daar zou worden vergeleken. Voorts werd het den priesters vrijgelaten de mis te blijven lezen of niet, en in December van hetzelfde jaar werd, op aandrang van het volk, door de regeering in alle stilte de beelden uit de kerken te Zurich verwijderd.

Het volgende jaar ging de hervorming nog sterker voort. De kloosters werden opgeheven, de sieraden der kerken verkocht en het geld den armen gegeven. Zelfs de orgels en kruizen werden weggedragen en den Donderdag voor Paschen werd het Heilig Avondmaal in de kerken bediend, zooals de Heiland het had ingesteld.

ZESDE HOOFDSTUK.

Door het zwaard vergaan.

Met leede oogen hadden de pausezinden hun heiligen beelden zien vernietigen. Gloeiende van verontwaardiging hoorden vele steden in Zwitserland wat te Zurich en op andere plaatsen was geschied. Men zwoer den hervormden een bloedige wraak. Menigeen werd, omdat hij de mis en de beeldendienst verachtte, verdronken, gehangen of verbrand, en beeltenissen van voornamelijk personen aan den galg geschilderd.

De hervormden vreesden het ergste. Zij bespurdten maar al te goed dat een burgerkrijg niet kon uitblijven. Eenige steden sloten een verbond om elkander in de uren des gevaars bij te staan. Maar ook de roomschen deden het, en wisten Ferdinand van Oostenrijk als bondgenoot te winnen. Alles maakte zich ten strijde gereed, en in 1529 stonden twee legers, landgenooten, tegen landgenooten, broeders tegen broeders over elkaar, gereed elkander te doden.

Gode zij dank werd toen nog het bloedvergieten geweerd. Door de welsprekendheid van Aebli, een landedelman, werd

het zwaard in de schede gestoken en vrede gesloten. De legers keerden huiswaarts.

Maar die vrede was van korten duur. Roomschen en hervormden bleven elkaar vijandig, en de eerste kwamen niet na wat zij bij het sluiten van den vrede beloofd hadden.

W'er rezen nieuwe geschillen, weer werden hervormden gevangen gezet en weer trok het leger der roomschgezinden, acht duizend man sterk, in alle stilte tegen Zurich op. Het had reeds bijna de grenzen bereikt eer men daar op tegenweer bedacht was.

Met een inderhaast saamgeraapt leger trok men den vijand tegen, en den 11n October stonden weer broeders tegenover broeders, gereed de zaak des Heeren met het zwaard te beslechten.

Ook Zwingli gordde weer het zwaard aan en nam een roerend afscheid van zijne vrouw en vier nog jonge kinderen. Het scheen alsof hij een voorgevoel had, dat hij ze hier op aarde niet zou wederzien. Dat zeide hij cok tegen zijn vrienden toen hij te paard sprong en dit struikelde en schichtig werd. Toch wilde hij niet achterblijven. Zijn vertrouwen op God en de goede zaak die hij ging verdedigen, wankelde niet. Op het slagveld gekomen zeide een zijner strijdmakkers tot hem: „Meesster Ulrich! Daar wordt een hartige maaltijd voor ons gereed gemaakt. Wie zal er van proeven?” — „Ik was Zwingli's antwoord, „en menige dappere die hier aan onze zijde staat. Maar ons leven is in Gods hand, wien wij, hetzij wij leven, hetzij wij sterven, toebehooren.”

De slag was bloedig; kogels en steenen snorden door de lucht en richtten de meeste verwoestingen onder de Hervormden aan.

Te midden van het gevecht stond Zwingli onder een pereboom bij een doodelijk gekwetst soldaat, toen een steen hem het hoofd en een andere hem het been wondde. Doodelijk getroffen zonk hij eerst op de knieën en toen achterover met het aar gezicht hemelwaarts gewend, en riep uit: „Het lichaam kuren zij dooden maar de ziel niet.” Toen vouwde hij de handen en bad. Zoo vonden hem de vijanden. „Wilt gij biechten? Zullen wij een priester bij u halen?” vroegen zij hem. Zwingli schudde ontkennend het hoofd, en deed dat negmaals toen hem gezegd werd: „roep de heiligen aan!” „Sterf dan, ellendige ketter!” riep daarop een soldaat, stak hem het zwaard door de keel, en Zwingli was niet meer.

Rome overwon dien dag. Meer dan 600 Zurichers waren gesneuveld en ook de man die door de pausgezinden het meeste gevreesd en gehaat werd. Toen men zijn lijk vond, weenden wel is het waar vele zijner vijanden met zijne vrienden, maar toch was Rome niet met zijn dood alleen tevreden. Ook aan zijn lijk moest het zijn haat toonen. Over hetzelfde werd een kettergericht gehouden en nadat het door beulshanden was gevierendeeld, tot asch verbrand en die asch met vuilnis vermengd, in de lucht gestrooid.

Onder hen die in den slag bij Kappel het meeste verloren hadden, behoorde voorzeker de gade van Zwingli. Daar toch werd niet alleen haar man, maar ook een zoon uit haar vorig huwelijk, een zwager en een broeder gedood.

Maar had Rome op het slagveld bij Kappel de zegen behaald, daarmee had zij de hervorming niet uitgeroeid. Wel is waar dachten ook vele vrienden van Zwingli, toen zij zijn dood vernamen, „hoe zal het nu gaan, nu onze voornaamste gevallen is?” Doch zij vergaten daarbij dat God regeert en de hervorming zijn zaak is. Hij stelde andere mannen in Zwingli's plaats, die voortzetten wat hij begonnen was en nog meer dan hij deden om afgoderij en beeldendienst uit te roeien.

Zwingli's asch moege door den wind verstrooid zijn, en de pereboom waaronder hij gedood werd en den reiziger getoond wordt, door den tijd vergaan, de held Zwingli leeft toch in eeuwigheid voort en de roem zijner gedachten kon door geen vlammen vernietigd worden.

Wel is voor hem geen standbeeld van brons of arduin opgericht. Doch dat is niet noodig, dat zou hij ook, indien hij nog tot ons kon spreken, niet begeeren maar afkeuren. Toch wordt jaarlijk te Zurich zijne verdienste omtrent de Hervorming godsdienstig herdacht: en op het raadhuis toont men den bezoeker een oude Grieksche Bijbel in folio, met vele aantekeningen van Zwingli voorzien, waarin hij eigenhandig de namen en geboortedagen zijner kinderen of andere herinneringen uit zijn huiselijk leven heeft opgeteekend.

Bij DE ERVEN J. L. NIERSTRASZ, te 's Gravenhage is geheel in denzelfden trant als **HERVORMER EN KRIJGSMAN**, (uit het begin der Hervorming in Zwitserland, zoeven mede verschenen :

VOOR MOEDER.

DIE OP DEN HEERE VERTROUWT, ZAL NIET BESCHAAMD WORDEN.

DE BERENKLAUW, (uit de geschiedenis der zending onder de Eskimo's).

Deze boekjes, alle geschreven door **J. VERHAGEN**, ter grootte van 16 bladzijden, alle keurig bewerkt, zijn voorzien van een toepasselijk gekleurd plaatje en bevat in een net geïllustreerden omslag met plaat.

Bij voortdoring wordt de aandacht gevestigd op de ten dienste van Kerk- en School, Huisgezin en Catechisatie goedkoope uitgaaf van het **Nieuwe Testament en de Psalmen**, benevens de **Catechismus**, en al de **Liturgische Geschriften** in 32°, bewerkt en met voorwoord voorzien door **professor L. Lindeboom**, leer. a/d Theol. School te Kampen, uitgegeven door de **Erven J. L. Nierstrasz** te 's Gravenhage.

Deze uitgaaf wordt aanbevolen en gesteund door het Gereform. Tractaat Genootschap **Filippus**; de Zondagschool Vereeniging **Jachin**; door de **Standaard**, de **Bazuin**, de **Boodschapper**, de **Roepstem** en andere Christelijke Bladen.

Die uitgaaf is verkrijgbaar in 14 verschillende soorten.

- No. 1. Nieuwe Testament met Psalmen, Catechismus, Vijf Artikelen tegen de Remonstranten en al de Liturgische Geschriften, uitgegeven onder toezicht en met voorwoord van prof. L. LINDEBOOM, te Kampen; 32°, linnen stempelband, verguld op snede.
- „ 2. Id. id. marmer op snede.
- „ 3. Nieuwe Testament met Psalmen en Catechismus 32°, verguld op snede.
- „ 4. Id. id. marmer op snede.
- „ 5. Nieuwe Testament 32°, verguld op snede.

- No. 6. Nieuwe Testament 32°, marmer op snede.
- „ 7. Psalmen met Catechismus 32° verguld op snede.
- „ 8. Id. id. marmer op snede.
- „ 9. De Belijdenisschriften. Catechismus en de Vijf Artikelen.
- „ 10. De compleete uitgave (No. 1) gebonden in leder, verguld op snede.
- „ 11. Id. id. geruit leder.
- „ 12. Id. id. chagrin leder voor slo..
- „ 13. Id. id. id. oorportefeuille.
- „ 14. Id. id. effen chagrin leder.

De prijzen zijn van af 15 cent en hooger.

Deze uitgaaf is goedkooper en vollediger dan eenig andere uitgaaf; zij is bovendien betrouwbaar: de band is met zorg bewerkt.

Zeer bijzonder wordt U opmerkszaam gemaakt op de nummers 1 en 2.

Deze boekjes zijn goedkooper dan eenig andere hier te lande verschijnende uitgaaf, te meer wanneer men bedenkt dat in geen andere uitgaaf tot dien prijs, behalve het Nieuwe Testament, de Psalmen en Catechismus, bovendien is opgenomen de Belijdenis des Geloofs, de Vijf artikelen en al de Liturgische Geschriften, en de boekjes zoo net zijn afgewerkt.

Verkrijgbaar in elken Christelijken Boekhandel en direct bij de uitgevers de **Erven J. L. Nierstrasz**, te 's Gravenhage op franco aanvraag per post.